

[34v] ORATIO VI

habita XV Kal. Novembris anno MDCCVII cuius
argumentum

CORRUPTAE HOMINUM NATURAE COGNITIO AD
UNIVERSUM INGENUARUM
ARTIUM SCIENTIARUMQUE ORBEM ABSOLVENDUM
INVITAT, AC RECTUM,
FACILEM AC PERPETUUM IN IIS ADDISCENDIS
ORDINEM EXPONIT.

[1] Dura mihi, medius fidius, adolescentum in bonis literis instituendorum conditio videtur, quum eorum parentes, [35r] qui neque harum rerum prudentes sunt, neque de his ipsis prudentes consulunt, filiorum ingenio ad quaenam id factum natumque sit inexplorato et eorundem naturae viribus inexpensis, ex sua animi libidine et ut magis e sua re familiari esse putant, adolescentulos vel 'invita' quam saepissime 'Minerva' huic vel illi certae arti scientiaeve addiscendae addicunt; vel quanquam indoles eos ad eas ducant, tamen sine aliarum necessario instrumento ad ipsas 'illotis', ut aiunt, 'manibus' tractandas propellunt.

'Hinc illae lacrymae, hinc illa
est misericordia',

quum ii, vel praesidiis, quae ad disciplinam cui dant operam desiderantur, nudati, in ea aut nihil aut parum ac summa cum difficultate proficiunt, et, parentum peccatimi ingenii sui vicio imputantes, de doctrina spem prorsus omnem abiiciunt, vel quam vis doctiores evadant, quia tamen a proposito parentum abhorrent, sive quod illi, ut honores in familiam inferrent, hos iuris prudentiae applicarint, hi vero, quia animi sunt sive modesti sive pusilli, clientelas, fasces, imperia nihil quicquam morantur, sive quod parentes repraesentati quaestus avidi filios medicinae arti dediderint, qui altiore animo praediti amplissimos viros, qui rei publicae in eius partibus praesunt, spectant et admirantur; illud hinc fit, ut, tantisper dum eos pudor patris continet, studia ingratiis et contemptim colant, non serio nec sedulo excolant, at ubi primum eo pietatis officio soluti sunt, eo literarum studio prorsus neglecto et posthabito, ad iners ocium et saepe ad malas animi artes vitam traducant. Et si quis tamen est, qui, [35v] ut virum fortem decet, quam viam semel ingressus est insistere velit, is sane quod ex parentum festinatione nec rite nec ordine vel ex suo irato Deo neglectim et oscitanter didicerat, id aliena aetate curisque familiaribus et quandoque etiam publicis distentus, a surdis authoribus

per semet ipsum ediscere debet; qua in re tot tantaeque se difficultates obiiciunt, ut com-pluribus saepe amarum duntaxat sanioris doctrinae desiderium re linquatur.

[2] Cumque ego saepissime eius rei incommoda, immo vero infelicitates, mecum ipse considerarem, ipsam incusabam naturam, per quam ita comparatum esset, ut homines ea aetate vitae agenda genus eligerent, qua omnium rerum ignaris nulla esset electio, et dum causas eius rei vestigare, id ad caput fontemque malorum omnium, Adae peccatum et originis vicium, revocabam. Sed eam ipsam rem penitius perscrutanti, ipse mihi iniurius visus sum, cum, si nostram ipsorum comiptam contemplerem naturam, eam sane non solum quae studia excolenda a nobis sint admonere, sed et eorum viam ac rationem apertissime nobis commoistrare sentiemus: quae duo sunt summa capita dicendarum.

[3] Et an vera dicam quisque vestrum in se ipsum descendat et hominem contempletur. Is enim vero se nihil aliud esse sentiat quam mentem, animum et sermonem corpus namque ac cetera discernet, et aut bruta aut cuni brutis communia esse iudicabit. Hinc notet: hominem usquequaque corruptum, et primo 'linguae' i n f a n t i a m, tum mentem opinionibus involutam, animum 'denique viciis inquinatum comperiat, et has divinas esse poenas animadvertat, quibus summum Numeri primi parentis [36r] peccatum puniit ut humanum ab eo propagatum genus dissociaret, dissiiceret, dissiparet. Nam tot linguarum generibus in impii Nemrotis poenam invectis et per universum terrarum orbem diffusis gentes alias ab aliis seiunxit, et unoquoque in aevum variante et incerto, in iisdem quoque nationibus maiorum linguas posteris voluit ignoratasi opinionibus autem, cum unaquaque a se habeat aliquam similitudinem veri, quam libido, ut cuiusque fert animus, prò vero arripiat; inde suus cuique sensus est, et, quod vulgo dicitur, quot capita tot sententiae; et cum denique vicii tanta sit turpitude, ut viciosi conniveartt suis ne videant, aliena prorsus abominentur, atque adeo quibus ipsis nos laboremus, ea improbemus in aliis, unde avarus avarum nollet, iniurius cum iniurio iniuriam expostulat; per vicia Deus ne improborum quidem inter se hominum ullam voluit esse societatem.

[4] Quin iramo his ipsis poenis, quibus summum Numen ob realum primae stirpis homines, ut ita dixerim, dispalarit, iisdem in unumquemque eorum miseris modis animadvertit; nam per infantiam

innumeris in rebus lingua menti non succurrit eamque, dum ad explicandum suam implorat opem, destituit; vel incondita ineptaque rusticitate sermonis mentis sensa fraudat verbis, quae dignitatem non habent, sive foedat turpibus sordisque sive fallit aut prodit ambiguus, ut aliorum accipiatur quam loquitur, vel captetur per ea ipsa, quae loquitur. Ad haec linguae illa mentis accedunt mala, quod eam perpetuus stupor habeat, falsae rerum imagines ludant [36v] ac saepe etiam illudant, temeraria iudicia dent praecipitem, sophismata captent, et rerum denique confusio distrahat ac disperdat. At, hercule, quanto his graviora sunt illa animi, quem omni fretu ac euripo graviores agitant perturbationum tempestates et aestus, ut in cupiditatibus ardeat, horreat in timoribus; insaniat in voluptatibus, in doloribus ad languorem detur; omnia omnium habeat, nee ullo unquam delectetur ingenio; quod <im>probavit, mox probet; mox improbet, quod probavit; semper sui poeniteat; se ipsum semper fugiat ac persequatur! Atque has omnes malas pestes malosque cruciatus carnifex suus ipsius amor exercet; in quem humanitate per vicium originis commutata, hominum coetus in speciem societates videntur, re autem ipsa in corporum frequentia est solitudo animorum; nisi potius ergastulorum vicinia sit, ubi animi, in suo cuique attributo, quas supra memoravimus, poenas luunt.

[5] Corruptae naturae humanae supplicia enumeravimus linguae infantiam, mentis opiniones, animi vicia. Emendatae igitur dotes sunt eloquente, scientia, virtus; quae sunt tria veluti puncta quae totus artium scientiarumque circumagitur orbis. His enim tribus praeclarissimis rebus sapientia continetur: certo scire, recte agere, digne loqui, ita ut hominem nunquam falsum esse pudeat, nunquam prave egisse todeat, nunquam non pro dignitate loquutum esse poeniteat; qui sane verus homo est, quem graphice Terentianus exprimit Chremes:

'Homo sum, humani a me nihil alienum puto',

et Menedemum, qui stulti se ipsum cruciantis personam [37r] sustinet, non lucris spe ulla, non ex necessitudine aliqua, non ut gratiam referat, sed ex sola vicinitate, et causam cur is se ipsum cruciet et afflicet sedulo perconctatur:

'Ne lacryma atque isthuc, quicquid est, fac me ut sciam; ne retice, ne verere';

et serio illa promittit:

'Crede, inquam, mihi, aut consolando aut consilio aut re iuvero'.

[6] Tria ipsissima sapientiae officia: eloquente stultorum ferociam cicurare, prudente eos ab errore deducere, virtute de iis bene mereri, atque eo pacto pro se quemque sedulo humanam adiuuare societatem. Quae qui faciant, ii sane multum supra homines, parum, fas sit dicere, infra numina viri sunt, quos non fucata nec fluxa, sed solida et vera gloria consequitur, nempe fama meritorum, quo fieri a quoque possit, ampliorum, longe lateque pervagata. Nec sane alio fictis fabulis poëtae sapientissimi Orpheum lyra mulxisse feras, Amphionem cantu movisse saxa, iisque sese sponte sua ad symphoniam congerentibus, Thebas moenisse muris, et ob ea merita illius lyram, delphinum huius in coelum inuictum astrisque appictum esse finxerunt. Saxa illa, illa robor, illae ferae homines stulti sunt; Orpheus, Amphion sapientes, qui divinarum scientiam humanarumque prudentiam cum eloquente coniunxerunt, eiusque 'flexanima' vi homines a solitudine ad coetus, hoc est a suo ipsorum amore ad humanitatem colendam, ab inertia ad industriam ab effrena libertate ad legum obsequia traducunt, et 'viribus' ferocis cum imbecillis [37v] rationis aequabilitate consociant.

[7] Is perpetuo est horum studiorum verissimus, amplissimus et praeclarissimus finis; quem quia compluribus sibi non proponunt, ex falsis, viciosis abiectisque moventur; cumque falsis, viciosis abiectisque moveantur, aut falso aut viciose aut abiecte haec studia profiteantur necesse est. Atque heic facile possem eorum genera exequi, sed honoris causa silentio praetermitto. Illud duntaxat in summa dixerim: qui in hisce studiis ad sapientiam non spectat, hoc est ea non excolit ut suam emendet naturam, et mentem vero, animum virtute, linguam eloquentia conformet, quo et sibi constet homo, et humanam, quantum ab eo est, iuuet societatem, is saepe alius est, alium profitetur; saepe multis hinc arti necessariis, quam profitetur; saepe, fastidit, negligit et affligit artem ipsam, quam profitetur. At vero qui sapientia naturam emendare corruptam studet, nunquam non omnibus suae artis praesidiis instructus

agit, semper sedulo ac serio agit, semper ex suae artis proprio fine agit. Et in civitate ubi professores ex vero consummate et solius humanitatis gratia artes profiteantur, quam florentes sint cives, quam beata res publica, vobis ipsis, ne multus sim, coniiciendum relinquo.

[8] Firmato igitur quod ipsa humanitatis depravatae contemplatio nos ad universum humanarum artium scientiarumque orbem absolvendum admoneat, nunc videamus quonam ordine (quae erant nostri argomenti pars altera) eas nobis perdiscendas commonefaciat. Eo quo id facilius intelligere possitis, prius ipsam sapientiae suppellectilem omnem instrumentumque explicemus.

[9] Sapientia, ut saepius dictum est, rerum divinarum [38r] cognitione, humanarum prudente et orationis veritate dignitateque continetur. Sed cum verae tum dignae orationis doctrinae illa recti sermonis praemittatur necesse est, quam grammaticae tradit. Succedit rerum divinarum cognitio, quas haec accipio et quarum Deus natura est, et naturales dicuntur, et quarum natura Deus est, et proprio vocabulo divinae appellantur. Naturalium rerum contemplamur vel ea, de quibus iam inter homines convenit et constata formas et numerosi de quibus mathesis suas conficit apodixes, vel causas, de quibus maxime inter doctissimos homines disceptatur, quas explicat physice; ad quam revoco anatomiam, quae est fabricae humani corporis contemplatio, et eam medicinae partem, quae morborum causas vestigat, et aliud non est nisi physice humani corporis aegrotantis. Nam quae morborum tradit curationes, et proprio vocabulo medicina ars appellatur, ea est physices et anatomes practicum veluti corollarium, quemadmodum physices et mathesis est quaedam operaria appendix mechanice. Divinae autem res sunt mens humana et Deus; quae duo metaphysice ad scientiam, theologia ad religionem considerati. His itaque doctrinis cognitio naturalium rerum ac divinarum absolvitur. Humanarum rerum prudente id pollicetur, ut quisque officium faciat suum, et ut homo et ut civis. Hominem probum moralis, sapientem civem doctrina civilis instituit, quae utraque, ad nostram religionem accommodata, theologia est, quam moralem appellant; quae tres doctrinae in iuris prudentiam cor-rilvant et confluunt. Ea enim constat ferme tota ex doctrina [38v] morali; nam neque scientia neque ars, sed prudente iuris est, et iustitiam sibi habet propositam; ex civili, ad publicam enim spectat utilitatem, et ex morali theologia;

nam iura in Christiana re publica interpretatur. Porro de rebus divinis et humanis vel inter doctos disserimus vel inter rudes eloquimur; ibi vera, hic digna oratione necesse habemus. Vera autem oratio logicae, digna numeris soluta rhetoricae, constricta vero poeticae artis et scopus et opus est.

[10] Nunc sciatis oportet eas ferme omnes artes scientiasque, quas memoravimus, suas habere historias comparatas; et uti institutiones rerum genera prosequuntur, ita historiae species, sive exempla consignant. Linguarum historiae sunt optimi in unaquaque scriptores, ab iis enim exempla traduntur, quibus hunc vel illum populum ita locutum esse firmetur; et clari oratores ac poetae oratoriae poeticaeque artis sunt exemplaria. De physicis phaenomenis et historiae conscriptae sunt et scribuntur in dies. Quid certae morborum observationes eorumque diarii et certa pharmaca excogitata, quae vulgo specifica remedia vocant? nonne sunt physicae artisque medicae commentarii? Et de novis bellicae, nauticae, architecturae inventis historias scribit mechanice. Dogmaticae et moralis theologiae haud prave historias dixeris, quae dogmata fidei a summo Numine revelata, et regulas de moribus aliis atque aliis temporibus praescriptas tradunt. Certe quidem sacros libros magna ex parte historicos theologi numerant; et traditio ecclesiastica quid est nisi doctrinae disciplinaeque ecclesiasticae perpetua nec unquam interrupta successio? Atqui [39r] commentarii, annales, clarorum vitae virorum et rerum publicarum monumenta, moralis et civilis doctrinae tam propriae sunt, ut dominantibus vocabulo historiae nuncupentur. Iuris prudentiae vero historiae sunt quae leges in re publica hoc vel illo tempore rogatas, et ad eas a iuris consultis interpretationes adhibitas, et rerum iudicatarum exempla complectuntur. Mathesis autem historias non habet, quia exemplis non utitur, nec logice, quia utitur alienis, et ubi ea desunt, confingit; multo minus metaphysice, quia mentem humanam et Deum, ut purissimas simplicissimasque naturas, nihil praeterea contempletur.

[11] Atque hoc loci divisionem illam, qua disciplinae omnes in acroamaticas et exotericas diducuntur, a Graecis quidem accipio, sed aliorum accipio, ut acroamaticae, sive quae a doctoribus audiendae sunt, quo facilius acquirantur, sint ipsae artium scientiarumque institutiones; exoticae vero, quibus addiscendis ex se quisque par est, sint quae de artibus

scientiisque pr odierunt historiae.

[12] Expositis igitur omnibus humanarum artium scientiarumque copiis, in iis ordine ad sapientiam ediscendis nostr'am ipsorum corruptam naturam sequamur ducem. Nullum sane dubium est quin pueritia, quantum ratione infirma aetas est, tantum memoria valeat; pueri enim vix trimuli omnia verba, omnes locutiones ad omnem vitae usum necessarias iam tenent, quas ingens lexi volumen vix capiat. Nulla doctrina ratione minus, magis memoria constata quam sermonis; nam eius ratio consensus et usus populi est,

'quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi'.

[39v] Nulla igitur sane aetas linguis addiscendis aptior quam pueritia. At heic quis vestrum roget: quibusnam linguis potissimum danda sit opera? Id vos docet ipsa corruptae naturae cognitio; etenim in praecipuis poenis, ad quas damnata est, enumeravimus linguarum barbariem, varietatem, incertitudinem in humanae societatis 'distractum'. Haec itaque vicia sunt emendanda linguarum eruditione, quae, quantum fieri possit, doctae sint, certae, communes, ut per eas, quantum pote est, humanam societatem complectamur. Eae autem duae sunt: Graeca una, Latina altera, utraque certa; sed Graeca doctior; nunc Latina communior. His igitur a pueris incumbendum, et praeterea, quo deinde sanius sacrorum sententias librorum assequantur, qui theologiae Christianae praecipuum sunt instrumentum, eos sanctae quoque linguae dare operam iuvat.

[13] Pueritia superata, mens humana seu ratio ex materiae luto altius emergere occipit. Mentis autem poenas ob originis vicium inflictas diximus esse opiniones. Corrupta igitur natura ab ea aetate opiniones profligandas expostulat. Atqui in ephoebis phantasia plurimum pollet; cuius rei illud argumento sit, ut, quum semel adolescentuli de longinquis urbibus ac reg ionibus formam situmqu confinximus, vix reliqua aetate de iis aliam imaginem conforme mus: tam alte prior caelata est, ut complanari et alia super ea induc non possit. Nihil autem rationi magis quam phantasia adversatur quod in foeminis experimur, quae, quia phantasia praevalet ratione minus utuntur, quamobrem acrioribus quam viri anim perturbationibus infestantur. Cum haec ita sint, medicos imitar necesse est, qui mala venena [40r] cum modo morbis adhibent e medentur. Phantasia

attenuanda est, ut per eam ipsam ratio invadescat, et mathesi ab adolescentibus incumbendum, quae doctrinam vehementi imaginum conformandarum vi plurimum adiuvatur; nam saepe longissimam formarum aut numerorum scriem mente contueri necesse est ut apodixeos, quae inde conficitur, veritas agnoscatur. Sed cum puncta lineasque sine omni crassitie et corpulentia consideret, per eam mens humana liquescit et incipit defoecari. Atque eo pacto adolescentes in rebus, de quibus iam inter homines convenit, ex dato vero verum conficere assuefiunt, ut in physicis, de quibus maxime contenditur, idem praestare possint. Nam procedente aetate et mathesis usu mens humana iam corporis vinculis solutior est et ordinatior agit, atque ex rebus, quae sensu percipiuntur, par est quae omnem sensum effugiunt colligere, adhuc corpora tamen. Itaque a mathesi physicae opera danda est, quae insensibile corpora eorumque insensibiles et figuras et motus, quae sunt naturalium rerum principia et causae, contemplatur. Itaque per mathesim et physicam mens humana a pingui crassoque cogitationum genere, tanquam per gradus, depuratur, ut ad res spirituales contemplandas accedat, et intellectu mero puroque se ipsam et per se ipsam Deum Opt. Max. intelligat; ac per mathesim data, per physices dubia ad metaphysicam, quae res veras, certas et usquequaque exploratas aperit, perducatur. Atque ita vobis metaphysice expeditis, cum iam regulam tenueritis de falsis, dubiis verisque iudicandi, hoc loci commoda explicatu est ipsa ars dissertatrix. Tum cognito Deo Opt. Max. quem natura fatetur, ad eum cognoscendum gradum faciatis, quem nostra religio profitetur, et theologiae Christianae [40v] animum adiungatis.

[14] Absolutam rerum divinarum scientiam humanarum prudentia sequitur; in quo doctrinarum ordine navium gubernatores imitari debemus, et quemadmodum ii coelestia observant, cynosuram aliaque astra quo certa per oceanum itinera teneant, et ad quos portus contendunt inoffenso cursu naves appellent, ita nos divina contemplemur, mentem humanam summumque Numen, earumque rerum scientia tanquam cynosura utamur quo per medias opinionum syrtes, dubiorum vada et caecos errorum scopulos humanae vitae cursum cautius tutiusque dirigamus. Cum enim stulti homines veri internoscendi solertiam non habeant, veros 'bonorum et malorum' fines, quod est omnis humanae prudentiae caput, ignorant. Cumque mala

multa sint, quae bonorum, contra multa bona, quae malorum speciem obiciunt, earum imprudentes rerum corporis voluptates sequuntur, labores, paupertatem ac mortem honestam abhorrent; unde per vicia se ipsos affligunt et humanam societatem corrumpunt. Iccirco corrupta hominum natura scire desiderati quia beatam esse desiderati Qui ad sapientiam igitur humanae beatitudini parentem literarum studia non ordinaria, solvit fortasse linguae aut mentis poenas, animi non absolvit. Quare complures sunt doctissimi homines, qui tamen ambizione circumaguntur, de fluxa eruditionis gloriola anxii vivunt, invidia doctiorum uruntur. Id eo fit quia, quae studia ad sapientiam comparandam sunt media, sibi fines proposuerunt. Verus igitur disciplinarum, quas praemisimus, usus est, ut mens veris assuescat; ut, cuqi, se assueverit, delectetur; ut, cum velit, facile possit, et, cum possit, impensius velit veros bonorum fines [41r] in vita agenda deligere, nernpe virtutes et bonas animi artes, et per eas mentis divinitatem excolere, et per mentem adire Deum. Quare, divinarum rerum scientia imbuti, humanae prudentiae studeatis, primum morali, quae hominem, tum civili, quae civem format. Hinc, eas edocti, morali theologiae facilem operam dabitis ut olim a confessionibus principum eos in ordinandis regendisque rebus publicis quam sapientissimis consiliis dirigatis. Porro ad iuris prudentiam. addiscendam multo expeditiores agetis, quae ex morali, civili et Christianorum, tum dogmatum tum morum, doctrina ferme omnis derivat. Tandem, ut quisque vestrum, his sapientiae studiis instructus non sibi aut paucis, sed longe lateque e humana societate bene mereri et iuvare quam plurimos possit, sapientiae studiis illa eloquentiae coniungat. Neque enim quis vestrum, quando haec omnia ad sapientiam studia excolenda sunt, in iis a doctoribus condiscendis dubitet consenescere. Consenescet sane, et nequicquam consenescet, si qua ex iis non rite instructus colat, si non ex suo cuiusque fine colat, si perverso ordine colat, ut quos Fabius Quintilianus eleganter in hoc argumento dixit 'compendio' m o r a r i; eos argutius nec minus ex vero, ni fallor, dixeris, haerere, quia properant. Quid illud, quod nemini aequae plura obici solent impedimenta quam festinanti? Et qui confusis studiorum ordinibus agunt, ut in labyrintho movent, non promovent. At via omnium brevissima recta est; et ordinis haec virtus: multa brevi loco concludere. At quia haec studia, natura coniuncta et quo enarravimus ordine disposita, hominum

vicio scissa saepe et turbata [41v] sunt, multa videntur, at re ipsa non multa, sed eadem deprehendas multiplicata. Artium enim institutiones et scientiarum doctrinae, quas acroamaticas censuimus et a doctoribus ediscendas, si nihil in aliis aliunde forinsecus accersatur (quid enim opus est accersiri, si omnia suo quaeque loco dispensate edocentur?) sunt ferme omnes brevissimae. Scientiarum artiumque historias exotericas esse existimavimus ut eas per vosmet ipsos erudiri possitis.

[151 Atque habetis, optimae spei adolescentes, quod sequamini de studiorum fine et ratione consilium, si ab honestate spectetis praeclarissimum; si ab utilitate, optimum; si a facilitate, expeditissimum, quod me dedisse non poenitet, quia, quanquam sapiens non sim, in eo tamen dando sum sapientes secutus. Si semper faciunt, quia semper possunt, ego, quando mihi haec, quae dixi, corruptae meae naturae cognitio admonuit, in hac suasionem feci, quia in hac tantum potui, ut sedulo serioque et ex meae artis proprio fine vobiscum agerem, et pro mea virili parte humanam adiuvarem societatem.